

DOI 10.36074/13.03.2020.v3.19

ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ СЛУЖБОВЦЯМИ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СТАНДАРТАМ ПРОПОРЦІЙНОСТІ

ORCID ID: 0000-0001-6217-1161

Гриненко Сергій Олександрович

кандидат юридичних наук, завідувач спеціальної
кафедри №1 «Правові засади державної безпеки»
Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

УКРАЇНА

Основним нормативно-правовим актом, який регулює підстави, критерії правомірності застосування вогнепальної зброї співробітниками поліції та інших правоохоронних органів, а також порядок їх дій у відповідних випадках, є Закон України «Про Національну поліцію» (далі – Закон) [1].

Прийнятий у 2015 році, він уособив в собі найбільш системний і вичерпний підхід до врегулювання зазначених питань, в основному врахувавши стандарти, прийняті європейською правовою доктриною і втілені у правових актах міжнародного характеру та практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Значимо, що серед міжнародних правових актів, які визначають правила застосування зброї, найбільш авторитетним і комплексним є Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, прийняті восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з порушниками, (Гавана, Куба, 27 серпня - 7 вересня 1990 року, далі – Основні принципи) [2]. Крім іншого, це підтверджується практикою ЄСПЛ, який у багатьох своїх рішеннях посилається саме на цей документ.

Незважаючи на те, що за своїм змістом і підходами Закон України «Про Національну поліцію» є дуже прогресивним актом, на нашу думку, він не повною мірою враховує положення Основних принципів. Неповнота окремих правових конструкцій в ньому створює передумови до невірного розуміння меж правомірності застосування зброї. У підсумку це чревате прийняттям уповноваженими особами помилкових рішень, які можуть мати тяжкі наслідки.

Закон окремо у ст. 46 закріплює перелік обставин – протиправних дій, для припинення яких застосування вогнепальної зброї є потенційно допустимим. При цьому, саме по собі настання цих обставин не є достатнім для прийняття рішення про правомірність такого заходу. Для цього необхідно врахувати додаткові умови, які перераховані у ст. 29 і знаходять розвиток у ст. 46.

Аналіз ст. 29 Закону дозволяє викласти їх таким чином: законність – захід має бути визначений законом і застосовуватись лише уповноваженими на це службовими особами виключно для виконання повноважень, покладених на відповідний правоохоронний орган. При цьому, що за змістом ч. 2 ст. 46 Закону співробітник є уповноваженим на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов

відповідну спеціальну підготовку. Це зумовлює необхідність проведення відповідних занять, інструктажів та складання заліків з оформленням відповідних посвідчуючих документів; необхідність – а) для виконання повноважень правоохоронного органу неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, б) застосований захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам. Якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу для виконання повноважень, він має бути припинений. У разі збройного нападу співробітник, уповноважений застосовувати вогнепальну зброю, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами (ч. 8 ст. 46 Закону); пропорційність – шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не повинна перевищувати блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди. Співробітник уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці для негайного відвернення чи припинення збройного нападу (ч. 7 ст. 46 Закону); ефективність – його застосування забезпечує можливість виконання повноважень відповідного правоохоронного органу. Якщо є очевидною неможливість досягнення мети заходу, він не може бути застосований або має бути припинений.

Частина 3 ст. 43 Закону вказує, що вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення. Звернемо увагу на вимогу пропорційності. У ст. 29 вона сформульована загальним чином тому, що стосується всіх заходів поліцейського примусу. У цьому місці такий підхід є цілком виправданим і не викликає критики. Але якщо звернутись до ст. 46, то формулювання окремих підстав без уточнення критерію пропорційності саме щодо застосування вогнепальної зброї може дезорієнтувати особу, яка приймає відповідне рішення, причому ще на етапі вивчення положень Закону.

У частині 4 ст. 46 Закону 7 пунктів, які визначають приводи застосування вогнепальної зброї. З них лише щодо пунктів 1, 2, та 6 як одну з обов'язкових умов прямо зазначено поведінку правопорушника, яка створює загрозу життю або здоров'ю. При цьому у п. 6 щодо ситуації, коли особа намагається втекти з-під варти, через конструкцію речення небезпечність особи для життя і здоров'я інших людей також не є обов'язковою умовою застосування зброї.

Через неоднаковий підхід до формулювання ознак ситуацій, в яких Закон дозволяє застосування вогнепальної зброї, може створитись враження, що у випадках звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі; відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення; затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти; затримання особи, яка намагається втекти з-під варти, достатніми підставами для застосування зброї і визнання його пропорційним є сам факт настання таких обставин, незалежно від реальної небезпечності поведінки особи. Такий самий висновок можна зробити зі змісту абз. 2 ч. 12 ст. 46 Закону, відповідно до якої спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього,

скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським.

У той же час п. 9 Основних принципів постулює один з найважливіших і обов'язкових критеріїв пропорційності застосування вогнепальної (летальної) зброї – це така поведінка правопорушника, яка становить неминучу загрозу смерті або серйозного травмування. За будь-яких обставин умисне застосування сили, що має смертельний наслідок, допустиме лише тоді, коли цього абсолютно неможливо уникнути з метою захисту життя.

Цей принцип відтворюється і у пунктах 14 та 16, які встановлюють правила застосування вогнепальної зброї при розгоні зібрань насильницького характеру та при поводженні із затриманими особами або взятими під варту.

Враховуючи зазначене, вважаємо, що для забезпечення відповідності законодавства України європейським стандартам пропорційності застосування вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку стаття 46 Закону України «Про Національну поліцію» потребує внесення змін, які визначатимуть, що застосування зброї щодо людини буде пропорційним у всіх перелічених у законі випадках винятково за умови, що поведінка правопорушника створює загрозу життю або значної шкоди здоров'ю співробітника правоохоронного органу чи інших людей.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію (Закон України) № 580-VIII (2015). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
2. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, прийняті восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з порушниками, Гавана, Куба, 27 серпня - 7 вересня 1990 року (1990). Вилучено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334.

DOI 10.36074/13.03.2020.v3.20

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА БОРЖНИКА НА СТАДІЇ РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОМ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО В УКРАЇНІ

Гушлик Антон Борисович
аспірант

Донецький юридичний інститут МВС України

УКРАЇНА

Банкрутство є інститутом, який дозволяє впливати на суб'єктів, які не в змозі розрахуватися зі своїми кредиторами. Оскільки там, де є торгівля і ринкові відносини, обов'язково є кредитори і боржники, а останні не завжди в змозі розрахуватися за отриманий товар [1]. Боржник є основним учасником провадження у справі про банкрутство, заради якого власне і відкривається провадження у справі. Однак правовий статус боржника у справі про